

István Kemény (Maďarsko)

Spisovatel a básník, narozen 1961, otec básniček Lili a Zsófi Kemény. Čtyři roky studoval práva, potom přešel na univerzitu ELTE, kde vystudoval maďarštinu a historii (promoval roku 1990). Svou prvotinu vydal již v roce 1984, do současnosti mu vyšlo dvanáct básnických sbírek. Zoltán Németh o něm říká: „Jeho básnický vstup do literatury znamenal postavení se světu a revolzivu tehdejší lyriky, kterou již považoval za uzavřenou. Jednak se postavil neoavantgardě, rozvíjející se od 60. let, jednak se úspěšně domohl svého práva na ironii, a do třetice – již v novém tisíciletí – vyhlásil program návratu k všedním tématům veřejného života.“ Četní kritici považují Keménye za jednoho z nejvýznamnějších básníků své generace. Lajos Parti Nagy soudí, že „na jeho poezii už vyrostlo několik generací, do jisté míry i ta jeho a i ty následující. Je to člověk tvořící jisté měřítko, nelze se mu vyhnout, ačkoli bych neřekl, že by stál komukoli v cestě.“ Svou první prozaickou sbírku, krátký román *Az ellenség művészte* (*Umění nepřítel*) vydal v roce 1989. Fejetony, které publikoval v letech 1992–1996 v časopise *Élet és irodalom* (*Život a literatura*) vydal knižně v roce 1997. Jeho první velký román *Kedves Ismeretlen* (*Milý neznámý*) vyšel 2009.

ukázku přeložila Simona Kolmanová

Hángérien! Hálfprájz! několik poznámek o tom, jaké to bylo kdysi být Maďarem

1. (Co do toho přišlo)

Když toto píšu, je jaro 2020 a odehrávají se tak závažné události, jaké – alespoň v Evropě – kromě nestarších osob nikdo z žijících obyvatel neviděl. Žijeme uvnitř epidemie, jsme jí příliš blízko, proto jsou její důsledky zatím nedohlednutelné, co se může v následujících desetiletích stát s námi a našimi potomky, ale nezdá se jako nemožné, že tento rok přepíše a dá do závorky všechno, co se stalo dříve – naše dějiny – nebo události roku 2020 odfoukne jako pírkó něco mnohem horšího. Ale proto se může stát i pravý opak neboli v následujících letech začneme stavět, ve kterém se dá lépe žít. Já, zatímco bych přirozeně chtěl lepší svět, vím s jistotou jen jedno: na jaře 2020 je ztraceně těžký úkol věnovat pozornost minulosti. Teď se musíme soustředit na současnost a na budoucnost, musíme předpovídat, musíme maniacky a nutně zvažovat naše šance a takto se vzájemně i sami sebe ujišťovat, že opravdu máme budoucnost a máme šance. A cítím, že oproti těmto pekelně silným musíme ustupují všechna ostatní témata do pozadí a spolu s nimi i toto: jak přemýšlím jako maďarský spisovatel o své vlasti? – ačkoli mě naplňuje hrdost, že mě vybrali a že jsem byl pozván na festival Měsíc autorského čtení, a je to pro mě obrovská pocta, že jsou v Čechách, v Polsku, na Slovensku a na Ukrajině lidé, kteří si letos v červenci přijdou mě a další maďarské spisovatele poslechnout, protože je zajímá naše vlast, Maďarsko. Ale nyní na jaře 2020 je ještě otázkou, zda budou tito lidé zdraví,

zda bude vůbec možné festival uspořádat, a snad ještě i to, zda já sám budu v létě naživu. Avšak zkusme to. Vraťme se zpět do Maďarska minulých desetiletí, kde jsem získal svoje zkušenosti a svoji lásku k vlasti. Svoje tehdejší depresivní, zatrpklé a ironické nálady, které budou doufám z následujících řádek patrné, nyní cítím jako šťastné, radostné a domácké.

2. (Jedna fotografie)

Toto jsme my. Ági, Árpád, Zoli a já. Kdo není vidět, to je autor snímku: Attila. On, Árpád a Zoli jsou moji přátelé. Ági je moje láska. Je tu ještě i šestý účinkující, za námi: maďarský ohař patřící Ági. Jménem Dongó. Je vidět jedno jeho ucho. Kdo je trpělivý, na snímku ho najde.

Snímek vznikl 23. října 1989. To, na čem sedíme, jsou schody před hlavním vchodem Parlamentu. Je rané odpoledne, republika už byla vyhlášena. Despotismus skončil před dobrou půl hodinou. Z Kossuthova náměstí právě odchází dav. Mezi lidmi je někde můj táta. Nedávno jsme se oddělili, přivezla nás sem Ági, jeho a mě, z Budaörse zeleným Trabantem kombi. Jeli jsme sem dost pomalu, protože Ági řídí teprve pár dnů a zaparkovat se dalo až hodně daleko odtud – ale partajní stát trval ještě dlouhé minuty i poté, co jsme v poklusu dorazili na náměstí. Máma s námi nejela. Učí. Ve školách volný den nemají.

Toto jsou naše pohledy. Nevím, na co jsme mysleli. Ani to, na co jsem myslel já. Attila snad právě na nic. Protože on zrovna exponuje. Dosud komponoval obraz: Ági, jak jí z jednoho ramene sklouzává pulovr, připomíná Delacroixovu alegorickou ženskou postavu na barikádě, Svobodu. Ani nepřipomíná. Ale ona jí je. Jen je hezčí. Také tu není barikáda. Není ji tu zapotřebí. Jako ani revolucionářů. Také se jím necítím být. Ostatní zřejmě také ne.

Všichni píšeme. Hlavně básně. A prózu, studie, někdy kritiku. Zoli je z Battonye, ještě mu není dvacet. Chodí na vysokou školu v Debrecínu a hraje na kytaru v dark wave orchestru. Árpád je ze Šoproně. V Budapešti bydlí na koleji a chodí na filozofickou fakultu, jako Ági a já. Je to fakulta univerzity ELTE. Studuji posledním rokem maďarštinu a historii. Bohužel jsem se

moc neučil, ale tolik přece jen ano, abych měl matnou vizi o tom, jak obvykle vypadá revoluce; a proto jsem si ji nespletl s tím, co se tu nyní s námi odehrává. Jenže co se tu s námi odehrává, to nevím. Protože něco takového ve světových dějinách ještě nebylo. Komunistický stranický stát se dosud ještě nikdy nezhroutil, protože komunistický stranický stát před tím nebyl, pokud nepočítáme republiky rad 1919 (bavorskou, slovenskou a naši) nebo pařížskou komunu. Ale tady teď není krev. A ani nebude, to všichni cítíme.

Před rokem jsme to ještě necítili. Vloni v září, když jsme se s Ági vydali protestovat proti vodnímu dílu na Dunaji, v jedné kavárně – jistota je síchr – jsem si vyndal z očí kontaktní čočky pro případ slzného plynu, vodních děl, přenocování v chládku, nebo nedej Bože gumových obušků; protože kontaktní čočky jsou vsutku drahou věcí a když se zničí, musí se týdný čekat na nové; v Budapešti se něčím takovým zabývá jen několik obchodů s optikou a jeden dva soukromí optici. Ale to se už vloni ukázalo jako zbytečné ochranné opatření a od té doby dějiny uhánějí vpřed. Zkrátka i na této fotografii mám nasazené čočky. Totiž ne kvůli krátkozrakosti se dívám s takovým vzdorem do budoucnosti. Že se dívám do budoucnosti, to je ovšem jednoznačně vidět. Zda něco vidím, to nevím. Nyní, o pětadvacet let později mám pouze tušení o tom, na co jsem na snímku mohl myslet.

Všichni jsme od našeho raného dětství byli vycvičeni k tomu, abychom dokázali v diktatuře prožít svůj život. Ale já jsem nejstarší. Za pět dní mi bude dvacet osm. Deset let jsem dospělý. A cítím, že dosud to bylo lehčí, než jsem čekal. Na vojně jsem nebyl, ani se mě nikdo nepokoušel získat pro spolupráci. Samozřejmě, že mě společnost trochu zpracovala a zlomila, ale nebylo to jmenovité. Asi jen tolik, jako každého zpracuje a zlomí každá společnost, protože to má v popisu své pracovní náplně. Zrovna od diktatury by bylo naivní očekávat, že tak dělat nebude, a samozřejmě svým poněkud neotesaným způsobem. Zkrátka nic špatného se mi nedělo; zůstal jsem duchovně, duševně nezávislý a bez úhony.

Samozřejmě to všechno něco stálo. Byl jsem opatrný. No dobrá, zbabělý. Neúčastnil jsem se politického spolčování, demokratického opozičního hnutí. No dobrá, sotva. Ale obecně jsem držel hubu. A přitom jsem na všechno nahlížel ironicky, to je pravda. „To jsou ale divy: Lenin stále živý!“ říkal jsem s vážnou tváří a kdo chtěl, ten se chechtal. „Neorej! Rum si dej!“ – podněcoval jsem ke vzpouře rolníky, samozřejmě jen ve fantazii, nebo z legrace, ve společnosti. Celá osmdesátá léta jsem prožil jako postava z animovaného filmu, která se roztržitě vydá nad propast a zřítí se až tehdy, když si všimne, že jde ve vzduchu. Ale než jsem si toho mohl všimnout i já, vsunuli pode mě protější okraj propasti. Protější okraj propasti nebylo nic jiného než svobodné, nezávislé a demokratické Maďarsko. A teď tu sedím na Kossuthově náměstí, které je v tuto hodinu nejdůležitějším místem planety a nenapracoval jsem se proto, abych tu mohl být. Zkrátka možná se na fotce stydím. Ale jsem tak infantilní, skeptický, ironický a šťastný, že si právě teď představuji na náměstí anarcho-surrealistický transparent:

„AŤ ŽIJE LEV! SVOBODNÝ! NEZÁVISLÝ! BEZZUBÝ!“

Je skutečně bezzubý? Před pár dny jsme se s Ági a Árpádem vrátili ze Sedmihradska. Viděli jsme, že rumunský komunistický systém stojí i nyní masivně, neotřesitelně. Na fotce se mi nemůže honit hlavou nějaký sovětský protiúder, ale spíš pomsta starého, zlého a závistivého

Ceaușesca. On je prvním tajemníkem rumunské strany, všemocným pánem Rumunska. Vyraboval, vysál, ožebračil svoji zemi. Nemá už co ztratit, Maďary přímo nenávidí. Prý má atomovou bombu, jen k ní nemá techniku potřebnou k zacílení. Ale snadno si dovedu představit, že se tu z ulice Alkotmány hned vynoří rozvázně jedoucí vůz s volským spřežením a zamíří na Kossuthovo náměstí, na něm pod senem ukrytá atomová bomba a už vybuchuje.

Možná, že na fotce myslím právě na tento vůz tažený voly, Ale třeba myslím na něco vznešeného, odpovídajících měřítek. Jisté je však jedno, že nemyslím nato, co se bude skutečně dít. Protože neznám budoucnost. A neznají ji ani ostatní.

Ale teď už známe následujících dvacet pět let. O tom bych uměl povědět i já. Mám? Naše budoucnost začíná tak, že po fotografování jsme vstali ze schodů před Parlamentem a šli jsme k Ági. Zatancujeme si v kuchyni. Na protější dům bude svítit slunce, kuchyňské okno bude otevřené, hudba bude slyšet ven na ulici. Attila bude ležet na zádech na podlaze a bude nás fotografovat, s cigaretou v puse a Dongó bude mezi námi nadšeně poskakovat, bude se pokoušet napodobovat tanec, nepůjde mu to, ale proto se nám ještě bude plést pod nohy. Kuchyň bude úzká, vína málo a každý hned poběží dál, ale přesto budeme všichni celý život vzpomínat na to, jak jsme 23. října 89 tancovali u Ági v kuchyni. Osvobozeně, šťastně.

Z budoucnosti znám ještě dvacet pět let. Mám pokračovat, nebo bude lepší, když tady přestaneme?

(2014)

3. (Hángérien! Hálfprájl!)

V létě 1989 jsem se dostal na alternativní tábor v jihofrancouzské náhorní plošině Larzac. Tento kraj byl ve středověku po staletí hlavní bází nejtajemnějších kacířských hnutí, albigenských, jinak řečeno katarských křesťanů, jejichž původ vede přes balkánské bogomily a manichejce až do antické Persie. A v této krajině v létě 1999 vypukly proti americkému gastroimperialismu (se zbouráním McDonalda v Millau) rolnické nepokoje, iniciátorem byl Joseph „José“ Bové – od té doby byly nespočetněkrát poraženi, ještě vícekrát se setkali s výsměchem, ale vždycky znovu ožívají až do současnosti. Tato náhorní planina Larzac tedy disponuje starými alternativními tradicemi. Do těchto tradic zapadá rovněž i alter-tábor, na který jsem se v devětaosmdesátém dostal, spolu s asi dalšími patnácti lidmi, ve třech-čtyřech chatrných autech, já konkrétně v nemocné, staré dácii. A jak tu vyšlo rychle najevo, v podstatě z nedorozumění.

Obyvatelé network campu přijeli především ze západní Evropy, aby si poslechli jeden druhého, vyměnili si názory, aby jim bylo spolu dobře a aby na zlé procesy světa vyvíjeli pozitivní vliv. Mezi nimi byli anarchosyndikalisté, antimilitaristé, feministé, posthipíkové, tmavozelení, bledě rudí, růžoví. Vyskytoval se tu i jeden geosexuální chlapec, který měl workshop o základu vlastní identity, o svém sexuálním vztahu provozovaném s půdou – poslechli si i jeho, ačkoli i tady zůstal osamocen. My jsme přijeli jednoduše zpoza železné opony, která se toho léta začala roztrhávat, ale tehdy – byl červenec – ještě pevně stála Německá demokratická republika, Československá socialistická republika, nemluvě o

Ceauşescově takzvané Rumunské socialistické republiky. V naší republice to však už léta kvasilo, žilo, ona v pádu komunistického systému vedla (také jsme na to byli hrdí!), a díky tomu jsme na Lazarci mohli být i my. Část maďarské společnosti se sem dostala jako začínající politici, druhá část (mezi nimi i já) takřka náhodou.

Ale tato alterová mládež se ve svých kapitalistických zemích stavěla s upřímnou lhostejností k mainstreamovému politickému životu, který nadšeně držel palce pádu „komunismu“. Tohle se jich netýkalo. A když přece jen, pak stáli spíš na straně „komunismu“. Záhy přišli na to, že my mezi ně tak úplně nepatříme. Že jsme po zábavě toužící vyslanci z vlasti toužící po svobodě, ale přesto nás mezi sebe přijali. Společným jmenovatelem byla svoboda. Přijali nás jako nějaké dělníky svobody, kteří ve své vlasti stojí právě tak proti moci, jako oni. Ale proto ještě existovaly mezi oběma mocemi a oběma svobodami drobné rozdíly. Bylo třeba dvou dnů vyjednávání, než naši k tomu stvoření diplomaté dosáhli toho, aby v táborovém bufetu mohl maďarský kontingent konzumovat s heslem Hangerien! Hálfprájz! Pro toto zvýhodnění jsme museli obyvatele tábora přesvědčit o tom, kolikanásobně převyšuje jejich hubený příjem (podpora v nezaměstnanosti, stipendium, a další) vysoké platy v naší vlasti a s kolika penězi jsme tam našimi chatrnými auty my. Jednání se protahovala zřejmě proto, že ačkoli nám věřili, jen stěží si dovedli představit tak minimální množství peněz.

Kvůli heslu Hangerien! Hálfprájz! mě hanba fackovala a těžko se mi říkalo, ale jít k bufetu jsem musel, protože i pitnou vodu bylo možné v Larzaci dostat jen tady: v okruhu několika kilometrů byly jen spálené pastviny a křoviny. Občas jsem tedy k bufetu zašel (někdy i pro pivo). Stejně jako jsem odložil neplodnou pýchu i tehdy, když jsme u Italů škemrali hašiš.

Paříž jsem viděl poprvé týden před táborem, mediteránní krajinu během tábora a moře pak odpoledne po odjezdu z tábora. Na táboře jsem poprvé slyšel slova network a workshop. Anglicky jsem sotva rozuměl. Ale přesto jsem se tajně cítil jako kníže v přestrojení. A nejen jsem se styděl, ale na hangerienhalfprájz jsem byl i hrdý. Neboť jsem cítil, že nezůstaneme dlužníky. My dokážeme zaplatit: sami sebou. Neboť je dobré být s námi.

Tehdy jsem snad nejsilněji ve svém životě pocítil, jaká důležitá a zvláštní věc je být Středoevropanem a v rámci toho být právě Maďarem: jsme veselí, jako jsou veselí Italové, ale když je třeba, vydržíme až do konce na jakémkoli workshopu jako vážní Němci a pijeme víc než Irové. I my jsme antimilitaristé a anarchisté a feministé, za zády geosexuálního chlapce se naše pohledy vesele setkají s pohledem kteréhokoli Švéda, ale jen se usmíváme, nevysmíváme se, a když přece jen trochu ano, tak to nevadí, protože nám je to takhle dovoleno, jelikož my o diktatuře víme víc než všichni přítomní dohromady.

A jsme uvolnění a frajerští, rock and roll v nás pracuje úplně stejně jako v ostatních přítomných. Jsme ironičtí, spolu mluvíme trvale naopak a přesně si rozumíme. Doma jsme už slyšeli o všem, o čem oni, ale naštěstí dost přefiltrovaně, proto víme podstatu. Známe východ a dovedeme pochopit západ a víme i to, že tito zde vědí několik tisíc věcí, které my nevíme. Díky Bohu máme komplexy méněcennosti, které nás chrání před pýchou a naše vzdělávání je zaostalé přesně tak, nakolik je to potřebné, a proto my v sobě střežíme klasickou Evropu, která tady u nich už není. Víme, co je důležité a co ne a kdykoli se vysmějeme sami sobě. Zkrátka být s námi je užitečné a smysluplné.

Cítil jsem tedy, že já a moji vrstevníci jsme se narodili akorát ve správný čas, na správném místě. Souhrou šťastných historických náhod jsme vyrašili a vyrůstali za optimální kombinace dobrých a špatných vlivů z živné půdy pochybné kvality (doba Kádárismu) a teď nám nastává doba rozkvětu. A zde by teď mělo následovat, že tento pocit ze mě během dvaceti let zcela vymizel. Nevymizel, jen trpělivě čekám, aby se vrátil zpět.

(2010)

4. (Jenő Szűcs)

Pozdního podzimu 1988 mě moje láska upozornila, že když už se nestydím nazývat se studentem historie, alespoň jednou bych se měl uráčit zajít s ní na přednášku Jenő Szűcse, protože s velkou pravděpodobností se právě ulejuvám z hodiny nejdůležitějšího historika současné střední Evropy. A tak jsem tam s ní šel, seděli jsme v přednáškové učebně tři čtvrtě hodiny, než vyšlo najevo, že Szűcs nepříjde, protože zemřel. Pro sebevraždu může být tisíc důvodů i mimo dějiny východo-středoevropského regionu – a to i tehdy, když je dotyčný maďarský historik a věnuje se právě této oblasti. Ale smrt Szűcse mi ležela v hlavě i o dvacet dva let později, když jsem psal báseň Dopis na rozloučenou. Báseň promlouvala k mojí vlasti: o tom, že jsem ji měl rád, ona mě nechtěla, můj čas ubývá, musím ji opustit. Když na mě zazvoní, možná se vrátím. Tato báseň se stala mojí nejslavnější. Avšak z politických důvodů: mnozí z ní měli radost, protože se domnívali, no vida, konečně se někdo v básni vypořádá se svým maďarstvím, bylo akorát načase; jiní měli radost proto, že, a to se podívejme, konečně i o mně vyšlo najevo, že jsem se stal zrádcem, zaprodal jsem se židům a jejich synonymům.

Někdo si nechal báseň dedikovat proto, že si ji bral s sebou jako památku do Anglie, kde chtěl následně žít a pracovat. (Tehdy se emigrování stalo davovou záležitostí. Do této bezbudoucnosti se trefila moje báseň.) Z relativního úspěchu Dopisu na rozloučenou jsem se radovat nedokázal, protože jsem jej nepsal v dobrém rozmaru, ale právě naopak. V roztrpčení. Na pozadí básně byla i smrt Jenő Szűcse a jeho torzovitého životního díla, spolu s krátkou, ale epochální studií: Náčrt tří historických regionů Evropy. Toto dílo bylo přeloženo do většiny evropských jazyků. Předmluvu k němu napsal Fernand Braudel. Většího mezinárodního uznání se mohlo Szűcsovi dostat jen tehdy, kdyby na základě vlastní teorie o historickém regionu napsal hlavní dílo svého života o dějinách maďarské národní ideje. Kdyby toto bylo vzniklo, mohlo dějiny Maďarska a východo-střední Evropy uvést do souladu s evropskými dějinami, taková syntéza se ještě nikomu nepodařila. Jenže on spíš zemřel. Snad spatřil, že tu syntéza není? A že ani nikdy být nemůže? Že by syntézou, budoucností východo střední Evropy byla pouze bezbudoucnost, nouze, emigrace na západ, odbytový trh, montovací dílna, nábor zaměstnanců, odliv mozků? Opravdu stejný skleněný strop civí na Prahu a Sedmihradsko a Litvu a Budapešť a Badacsonyörs a Pomáz a Polsko a východo střední Evropu? Na celý třetí region Jenő Szűcse, na moji sladkou větší vlast?

(2016)

5. (Maďarsko a budoucnost)

Jsem členem šťastné generace. Ačkoli jsem se narodil v komunistické diktatuře a do svých osmadvaceti jsem v ní žil. Tato diktatura průběžně slábla a v době mých univerzitních studií, v osmdesátých letech jsem mohl téměř svobodně žít a učit se. Přitom jsem ale přesto mohl vidět, jak totalitní systém funguje a mohl jsem vidět, jak se hroutí. Moje generace je šťastná proto, že jsme získali tuto základní zkušenost, a navíc v době změny režimu jsme byli mladí. Naše životy už „komunismus“ zničit nedokázal, jako tomu bylo v případě věkových kategorií, které byly starší než my. Naučili jsme se mít z něho strach a naučili jsme se smát se mu. A mohli jsme zakusit i pocit, jaké to je, být hrdý na svoji vlast.

Protože být Maďarem znamenalo v roce 1989 úžasný pocit. „My, Maďaři“ jsme spolu s Poláky jako první bourali diktaturu, „my, Maďaři“ jsme přestřihli železnou oponu, a odpor maďarského kalvínského společenství v Temešváru vyvolal v prosinci 89 dokonce rumunskou revoluci. Byl jsem hrdý, že „my, Maďaři“ jsme se ujali většího úkolu, než jaký by mohl být od nás očekáván. Abych to zformuloval trochu romanticky, byl jsem hrdý, že jsme „my, Maďaři“ mohli pozitivně zasáhnout do dějin Evropy. A také po roce 89 bylo dobrým pocitem vědomí, že směřujeme k dobré budoucnosti. Že Maďarsko vstoupí do Evropské unie, že útisk miliónů Maďarů v sousedních zemích skončí, že můžu cestovat, kam chci a že moje děti budou vyrůstat ve svobodné zemi. A toto mohli zhruba prožívat moji vrstevníci. Žili jsme v dobře fungujícím státě. Měli jsme obraz budoucnosti.

Děti mojí generace se narodily po změně systému. Neviděly sovětské vojáky, nenosily rudé šátky, nevyhrožovali jim atomovou válkou jako nám. Ale viděly takovou chudobu, jakou jsem já ve svém dětství neviděl. Viděly hladovějící, nezaměstnané, žebráky. Celé davy. Naše děti neznaly cenzuru, autocenzuru, neviděly jednotná zemědělská družstva, ale viděly plevellem zarostlá pole, zkrachovalé, zavřené, chátrající továrny. Naše děti viděly i 1. května 2004, když jsme vstoupili do Evropské unie. (Byl hezký jarní den, také jsme šli s nimi do ZOO.) A potom viděly stále více rozčarované rodiče: nás. Moji generaci. Jak se vytrácela naše důvěra v budoucnost i v sebe navzájem. Pak naše děti vyrostly. A my jim už nemůžeme ukazovat obraz budoucnosti.

Moje děti odtud nechtějí odejít. Navěky ne. A snad to nemusím být já, kdo jim dá obraz budoucnosti. Snad stačí i to, když na mně a na mé generaci vidí nejen paniku a vědomí viny. Naším úkolem je pouze to, abychom našli obraz budoucnosti pro sebe.

(2014)